

BABKAR

Jostein Gaarder

Ljndeni

Bábkar

Vyšlo aj v tlačovej podobe

Objednať môžete na
www.lindeni.sk
www.albatrosmedia.sk

Lindeni

Jostein Gaarder
Bábkar – e-kniha

Copyright © Albatros Media a. s., 2020

Všetky práva vyhradené.
Žiadna časť tejto publikácie nesmie byť rozširovaná
bez písomného súhlasu majiteľov práv.

ALBATROS MEDIA

B Á B K A R

Jostein Gaarder

BÁBKAR

Ljndeni

GOTLAND, MÁJ 2013

Drahá Agnes. Slúbil som, že ti napíšem. Pamätáš sa? Alebo som sa o to mal aspoň pokúsiť.

V tejto chvíli sedím za malým písacím stolom na ostrove v Baltskom mori a pred sebou mám notebook. Napravo od neho som si položil veľkú škatuľu od cigár. Obsahuje všetko, čo potrebujem, aby som povzbudil svoju pamäť.

Moja hotelová izba je taká veľká, že keď vstanem zo stoličky, na ktorej sedím, môžem sa prechádzať deväť krokov tam a späť po borovicovej podlahe a uvažovať pri tom nad tým, ako začať svoje rozprávanie. Keď sa prekliessim pomedzi sedáciu súpravu, môžem striedať chôdzu popri nevelkom tиковom stolíku a dvoch červených kreslách alebo cez podobne úzky priechod medzi stolom a červenou pohovkou.

Dostal som rohovú izbu a mám výhľad na dve strany. Z jedného okna, smerujúceho na sever, vidím vydláždenú ulicu v starom hanzovom meste a z druhého, obráteného na západ, pozerám ponad údolie Almedalen na šire more. Je teplo a obe okná sú otvorené dokorán.

Už polhodinu tu stojím a pozorujem turistov prechádzajúcich ulicou podo mnou, väčšinou sú v ľahkých šatách či šortkách a vo voľných košeliach s krátkymi rukávmi. Prišli sem na svätodušné sviatky. Mnohí chodia vo dvojiciach, niektorí sa držia za ruky, iní sa zas pohybujú vo veľkých, nesúdržných a hlučných skupinách.

Dovolím si vyvrátiť mýtus o tom, že mládež robí väčší hurhaj ako moji rovesníci. Len čo sa totiž ľudia stredného veku ocitnú v dave a nebudaj majú pod čapicou, vedia byť rovnako hluční ako tínedžeri. Alebo rovnako ľudskí: *Kukaj! Počúvaš ma? Nie je nám tu spolu mega?* Z našej ľudskej prirodzenosti nikdy nevyrastieme. Rastieme s ňou. A ona rastie spolu s nami.

Páči sa mi perspektíva, z ktorej sledujem ulicu jeden a pol poschodia podo mnou z takej blízkosti, akoby som bol takmer medzi chodcami. Chvíľami ku mne privanú aj nejaké vône, pretože ľudí je predsa cítiť, obzvlášť v úzkych uličkách za letného bezvetria. A keďže niektorí držia v ruke zapálenú cigaretu, občas ma v nose zaštiepe aj cigaretový dym. Zároveň som však dostatočne vysoko nad dlažbou, takže obeť mojej pozornosti spravidla nezdvihnú zrak a nezbadajú ma, ako tu stojím napoly skrytý za modrým závesom, ktorý sa z času na čas pri náhlom závane vetra zatrepoce v okne.

Užívam si privilégiá, ktoré mi poskytuje jeden a pol poschodia nad ulicou: môcť pozorovať a nebyť spozorovaný.

Sledujem tiež plachetnice ďaleko na trblietavej vodnej hladine. Práve mierny vánok z tohto okna chvíľami pohne závesom v druhom okne do ulice.

Počas poslednej polhodiny som si všimol tri biele plachty. Je nádherný deň a až na občasný nepatrný závan vetra pahuje bezvetrie. Na plachtenie to nie je práve ideálne počasie.

Nie sú iba svätodušné sviatky. Je aj sedemnásty máj, náš národný sviatok. Keď si to uvedomím, pociťujem miernu sklúčenosť, akoby som slávil sviatok v tajnosti medzi cudzími: nikto mi negratuluje a nik mi nespieva k narodeinám.

Neznela tu ani naša hymna. Dokonca som nevidel ani jednu nórsku vlajku, no na hotelovej posteli som si všimol háčkovanú prikrývku, bielu ako náš večne zamrznutý Glittertind.

Je tu teda červená sedacia súprava, biela posteľná prikrývka a modré závesy. Na počesť nórskeho farieb to musí stačiť.

V tento deň si zároveň pripomínam, že práve uplynul presne jeden mesiac, odkedy sme sa stretli v Arendale.

O niekoľko hodín neskôr si sa zoznámila aj s Pellem. A musím povedať, že ste si padli do oka.

Predtým sme sa videli iba raz, necelý rok dozadu, pár dní pred Vianocami 2011, a na pozadí tohto prvého stretnutia sa ti teraz pokúsim všetko vyjasniť. Požiadala si ma o vysvetlenie, prečo som sa správal tak, ako som sa správal. Na túto otázku sa ti vynasnažím odpovedať najlepšie, ako viem. Zároveň si však myslím, že je načase, aby som sa ťa pre zmenu niečo opýtal aj ja:

Strápnil som sa, no ty si ma napriek tomu zadržala, keď som chcel vstať a odísť. Dodnes nad touto záhadou premýšľam. Nebol som jediný, kto sa v to popoludnie postaral o prekvapenie. Myslím, že s tým by súhlasili všetci, čo sedeli

okolo stola. A mnohí si spolu so mnou kládli otázky: Prečo si ma zastavila? Prečo si ma nenechala vykročiť k dverám?

Kde však začať?

Mohol by som to poňať chronologicky a opísať svoje detstvo a dospievanie v Hallingdale, aby som ukázal, ako som sa postupom času stal tým, kým som dnes. Alebo by som to mohol urobiť úplne naopak. Začal by som niekoľkými pozoruhodnými príhodami, ktoré som dnes poobede zažil tu na ostrove – ani tie by v mojom rozprávaní nesmeli chýbať –, a spätne rozvíjal asociácie až k nášmu stretnutiu pred mesiacom v Arendale. Potom by som sledoval nitky až k tomu príšernému popoludniu necelý rok pred tým, ktoré bolo jedným z najťažších dní v tvojom živote, Agnes, a ďalej až k pohrebu Erika Lundina krátko po roku 2000. Takáto retrospektívna tendencia by napokon mohla vyústiť do opisu niekoľkých skúseností, ktorými som prešiel ako chlapec, a mohli by ti pomôcť trošku ma pochopiť, alebo mi po takejto spovedi dokonca aj odpustiť.

Ako najlepšie porozumieť toku nášho života? Tak, že si ho zrekapitulujeme od začiatku, alebo tak, že budeme vychádzať z dnešného dňa, ktorý si, samozrejme, pamätáme najčerstvejšie, a spätne si na všetko rozpomenieme až po úplný začiatok? Nevýhodou tejto druhej metódy je, že v živote človeka predsa neexistujú žiadne fixné príčinné súvislosti. Nedá sa ukončovať smerom späť, teda od dôsledku k príčine, pretože sme boli neustále stavaní pred určité kľúčové rozhodnutia.

Nie je možné preukázať, prečo je človek taký, aký je. Mnohí sa o to pokúsili, ale dopracovali sa iba k tomu, že museli za svoju ľudskosťou urobiť hrubú čiaru.

Opäť som bol pri okne. Tri plachetnice sa v bezvetrí nepohli ani o chlp. Uvedomujem si, že je to bizarná predstava, ale pripomínajú mi *nás* troch: teba, mňa – a Pelleho, ktorý k nám tiež patrí.

Je mi to trápne priznať, ale z hĺbky spomienok sa mi v hlave vynorila stará pesnička z nedeľnej školy: *Moja loďka je malá a oceán taký veľký..*

A dospievam k rozhodnutiu: rozprávanie otvorím v strede mojej plavby životom. Začnem tým, ako som stretol tvojho bratranca na pohrebe Erika Lundina. Odtiaľ budem sledovať nitky, ktoré ma povedú priamo k nášmu prvému stretnutiu približne o desať rokov neskôr. A náklad, ktorý si so sebou nosím už od detstva v Hallingdale, bude musieť prísť na rad až inokedy.

So zármutkom oznamujeme, že nás navždy v pokoji opustil
môj milovaný Erik, náš drahý otec a svokor,
naš milý starý otec a prastarý otec

Erik Lundin

narodený 14. marca 1913
zomrel v Osle dnes, 28. augusta 2001

manželka Ingeborg

syn a dcéry s manželmi
Jon-Petter a Lise
Marianne a Sverre
Liv-Berit a Truls

vnúčatá Sigrid, Ylva, Fredrik, Tuva, Joakim a Mia

pravnúčatá a ostatní príbuzní

Posledná rozlúčka sa koná v kostole vo Vestre Aker
v stredu 5. septembra o 14. hodine.

Všetkých, ktorí Erika odprevadia na večnosť,
zároveň pozývame na smútočné posedenie na miestnej fare.

ERIK

V TO POPOLUDNIE ZAČIATKOM SEPTEMBRA 2001 nás Erika Lundina odprevádzalo na večnosť naozaj veľa. Bol medzi nami aj tvoj bratranec Truls, a preto svoje rozprávanie začínam práve tu. O desať rokov neskôr sa s ním, s Liv-Berit a ich dvoma dcérami stretnem zas. Pri tej príležitosti som sa zoznámil s tebou.

Kostol vo Vestre Aker praskal vo švíkoch a všetci sme v tesných hlúčikoch nasledovali rakvu až k hrobu. Slnko prebleskovalo v listoch stromov, ale zároveň aj bodalo do očí, čo bola pre niektorých vítaná príležitosť nasadiť si slnečné okuliare. V hlavách nám ešte stále znel zborový spev, majestátnne trúbkové sóla a omamné tóny organa.

Po tom, ako každý z nás hodil do hrobu hrudu hliny, sme sa opäť presunuli ku kostolu a k fare. Na to, že bola jeseň, bolo veľmi príjemne, možno dvadsať stupňov. Slnko však zašlo za mrak a od fjordu z nížiny nás ovanul čerstvý vietor.

Na pohrebe s takouto hojnou účasťou nie je ťažké zostať bez povšimnutia, keď sa osamotene túlate pod korunami stromov a nenadväzujete kontakt s nikým z pozostalých.

Užšia rodina má dosť starostí sama so sebou a so svojimi najbližšími. Ako by si niekto mohol všimnúť, že tu je ktosi úplne sám a bez akéhokolvek vzťahu k ostatným smútiacim, dokonca i k zosnulému?

S niektorými prítomnými som sa už kdesi predtým stretol, jednému som odkýval na pozdrav, bol to môj bývalý žiak, ale neboli sme si bohvieako blízki, takže som ho nemusel brať do úvahy. Okrem toho som si všimol vysokého tmavého muža, ktorého som už videl pri viacerých príležitostiach, ale ten nebol dôležitý. Bol navyše a nepatril sem. Spomenul som si, že sa mi o ňom raz snívalo. Mával okolo seba kosou.

Na priestranom námestí pred kostolom sa ľudia objímali a kývali si, ale zároveň sa aj naďalej predstavovali a zoznamovali. Najstarších účastníkov priviedli na námestie k zaparkovaným autám, ktoré vzápätí jedno po druhom štartovali a pomaly schádzali dolu kopcom od kostola cestou hemžiacou sa ľuďmi v slávnostnom čiernom oblečení.

Bol som pevne rozhodnutý, že zostanem a zúčastním sa aj na posedení. V oznámení bolo predsa napísané, že „všetkých, ktorí Erika odprevadia na večnosť, zároveň pozývame na smútočné posedenie na miestnej fare“. Uvedomoval som si, že to pre mňa bude spoločensky náročné, ale na odchod som ani len nepomyslel.

V kostole som sa usadil takmer úplne dopredu v blízkosti strednej uličky, samozrejme, na pravej strane. Takto som mal dobrý výhľad na pastora, ktorý začal obrad tým, že zišiel dole a potriasol si rukou so štyrmi pokoleniami rodiny Lundinovcov – najprv s vdovou Ingeborg, potom s tromi deťmi vo veku od štyridsať do päťdesiat rokov, ktorých sprevádzali manželskí partneri. Sedeli tu aj vnúčatá a pravnúčatá.

Pokúšal som sa uhádnuť, ktorá z dcér bola Marianne a ktorá Liv-Berit. Vedel som len to, že Marianne je staršia, ale rýchlo som skonštatoval, že medzi sestrami je značný vekový rozdiel, čo mi rozhodovanie výrazne uľahčilo. Liv-Berit mohla mať niečo po štyridsiatke a jej sestra Marianne bola asi v mojom veku, teda mala okolo päťdesiatky. Najstarší zo súrodencov, Jon-Petter, sedel tesne pri svojej manželke Lise, ktorá sa svojimi výraznými tmavými vlasmi na prvý pohľad vymykala plavosti a súrodeneckej podobnosti priam sršiacej z Jona-Pettera, Marianne a Liv-Berit. Marianne som si spojil so Sverrem, keďže sa pred zvitáním s pastorom držali za ruky. O niečo neskôr som dospel k záveru, že ten, čo podával Liv-Berit vreckovku, musel byť Truls.

Potom tu boli mladí. Trvalo mi dlhšie, kým som ich identifikoval, ale skôr ako sme sa dostali z kostola von, mal som už istý prehľad aj o nich. Fotografie Ylvy a Joakima som si našiel na internete. Keby to bolo dnes, na facebooku a instagrame by som sa určite dopracoval k fotkám celej rodiny. No oznámenie mi aspoň poskytlo užitočný prehľad o ich poradí podľa veku. Vďaka nemu nebolo neriešiteľnou úlohou zaradiť ani Sigrid, Fredrika, Tuvu a Miu. Najstaršia vnučka Sigrid, ani nie tridsaťročná, bola určite tá, ktorá sedela s asi štvorročným chlapčekom na kolenách vedľa muža, akiste otca dieťaťa, a asi pätnásťročného dievčaťa, ktoré muselo byť Mia, najmladšia vnučka, pretože druhý najmladší bol Joakim. Tuva, zrejme o pár rokov staršia ako Joakim, už bola mladá dáma, ktorú si nebolo možné pomýliť s tínedžerkou.

Presne pri nich pastor skončil s podávaním ruky. Ale kto z ďalších mladých prítomných boli súrodenci, bratraci a sesternice? S touto záhadou mi veru smútočné oznámenie nepomohlo, tak som ju odložil na neskôr. Nepustil som sa

ani do špekulácií o tom, kto sú rodičia jednotlivých vnúčat. Počkám na koniec obradu. Na spomienkovom posedení sa iste dozviem viac.

V oznámení, ktoré som mal v náprsnom vrecku, bol zoznam potomkov ukončený zhrnutím „pravnúčatá a ostatní príbuzní“. Nemohol som teda vedieť, koľko mladých malo vlastné deti a ani koľkých pravnúčat sa starý profesor stihol dožiť. Mohol mať len jedno alebo ich mohlo byť viac. V mnohých jazykoch by to z textu jednoznačne vyplývalo, ale v nórcine iba vo výnimočných prípadoch rozlišujeme jednotné a množné číslo v strednom rode, ak je slovo krátke, ako práve slovo „vnúča“. Rovnako som nevedel ani to, kto z prípadných súrodencov, švagrov a švagrín, synovcov a neterí z nórskej alebo švédskej strany bol prítomný v kostole, keďže sa schovávali pod kolektívnym označením „ostatní príbuzní“. Aj tak ma však prekvapilo, koľko sa toho človek môže dozvedieť z úmrtného oznámenia. Niektoré z medzier sa zaplnili už počas pastorovho spomienkového prejavu. Ako som predpokladal, štvorročného syna mala so sebou Sigrid, volal sa Morten, ale Sigrid a Thomas mali aj ročnú dcéru Miriam, ktorá bola najmladším výhonkom rodinného stromu.

Pastor vykreslil láskavý portrét švédskeho štipendistu, ktorý prišiel na jeseň roku 1946 vlakom do Osla, aby tu dokončil svoj doktorát o eddickej poézii a klenotoch severskej mytológie vo svetle štúdií vychádzajúcich z polstoročnice bádania Magnusa Olsena. Tu stretol Ingeborg a založil si rodinu, najprv ako štipendista, potom ako prednášajúci docent na univerzite, kde neskôr roky pôsobil ako profesor staroseverskej filológie. Práve túto stránku Erikovho života som zastupoval ja. Na požiadanie rodiny by som vysvetlil,

že som sedával v jeho posluchárni a že sme okrem toho dlhé roky udržiavali aj neformálny kontakt a postupne sa stali, dovoľm si povedať, až dôvernými priateľmi. No bolo to už ozaj veľmi dávno, keď som ho videl naposledy.

Snažil som sa nebyť medzi prvými, ktorí sa hrnuli na faru, no nechcel som byť ani medzi poslednými. Ako sme vchádzali dovnútra, vysoký tmavý muž na mňa nečakane pozrel, na čo som sa okamžite otočil preč a vybočil o krok do strany. Za trest som sa potom aj tak ocitol medzi poslednými.

Keď som prišiel zo šatne, väčšina ľudí už sedela pri stoloch a vzadu sa ktosi náhlivo usiloval prestrieť pre posledných prichádzajúcich. Pamätám si, ako som trochu bezradne zastal v strede sály, na čo sa Tuva postavila, podišla ku mne a v mene rodiny sa spýtala, či si mám kam sadnúť. Dnes si už neviem vybaviť, čo som odpovedal, alebo ako ma vodila dookola, ale skončilo to tak, že mi prideliili voľné miesto pri stole s mladými. Za vrchom stola sedela Tuva a na druhej strane Mia. Ďalej šikmo oproti mne bola Ylva, okolo nej sedeli po stranách Fredrik a Joakim, jej o pár rokov mladší bratraci. Starší z nich bol Fredrik a čoskoro som sa dozvedel, že študuje právo a že Joakim chodí do tretieho ročníka gymnázia vo Fageborgu. Pochopil som, že sú to bratia Sigrid a zároveň synovia Jona-Pettera a Lise. Napravo odo mňa sedela Liv-Berit a tvoj bratranec Truls, ktorého dobre poznáš, a preto nepotrebuje bližšie predstavenie. Rýchlo som prišiel na to, že sú rodičmi Tuvy a Mie, ku ktorým si mala blízko od ich detstva. Hneď som si všimol, že tvoj bratranec má na pravej strane čela veľkú starú jazvu. Bola taká nápadná, že som sa dlho neubránil úvahám o tom, čo sa mu asi prihodilo. O viac ako desať rokov neskôr si mi ten príbeh rozpovedala.

Rád by som poznamenal, že, samozrejme, chápem, že ti tu predstavujem veľa ľudí, akiste príliš veľa na to, aby si sa v nich vyznala. Ale vedz, že každého z nich ešte uvidíš. Počas nasledujúcich rokov po pohrebe Erika Lundina som totiž znovu stretol všetky deti a vnúcatá starého profesora pri iných príležitostiach, nie však naraz, ako na tomto pohrebe, ale po menších častiach. Prvú kapitolu môjho rozprávania preto ber ako úvodné predstavenie rodiny Lundinovcov. Ako a prečo som sa s nimi stretol, ponechám zatiaľ bokom. Nemusím ti vyrozprávať všetko naraz. Aj tak by sa to ani nedalo.

Galéria týchto postáv nie je zas až taká bezmedzne rozsiahla. A ktovie, možno už tieto mená poznáš od Trulsa. Aby som to v krátkosti zopakoval: Erik Lundin mal tri deti, asi päťdesiatpäťročného *Jona-Pettera*, o niekoľko rokov mladšiu *Marianne* a *Liv-Berit*, ktorá mala niečo cez štyridsať rokov. Ako som už písal, veková postupnosť vyplýva aj zo smútočného oznámenia. Jon-Petter a Lise majú dcéru Sigrid a synov Fredrika a Joakima, a najmä o Sigrid sa ešte niekoľkokrát zmienim. Marianne a Sverre majú len jednu dcéru Ylvu, ktorá má okolo dvadsaťpäť rokov, a práve títo traja postupne zohrajú v mojom rozprávaní hlavnú úlohu. Viac hovoriť netreba. Manžel Liv-Berit je teda tvoj bratranec a ako si mi prezradila o mnoho rokov neskôr, vy dvaja ste si boli od detstva blízki. Jeho žena sa neskôr stala tvojou priateľkou a ich dve dcéry, Tuvu a Miu, poznáš, odkedy sa narodili. Vtedy v septembri na pohrebe mohla mať Tuva približne dvadsať rokov a Mía asi pätnásť, ale o tomto máš iste lepší prehľad ako ja.

Rozhliadol som sa okolo seba a usúdil som, že je nás tu viac ako sto. Nikdy mi nenapadlo, a rozhodne som sa o to

ani neusiloval, že by som sa počas spomienkového posedenia mohol ocitnúť tak blízko pozostalých. Sám seba som si predstavoval skôr niekde v ústraní, pri stole na konci sály spolu s ostatnými jednotlivcami – s kolegami a známymi Erika Lundina, prípadne s nejakou neterou alebo synovcom s partnerom či bez neho. Situácia, do ktorej som sa dostal, sa mi vonkoncom nepáčila. Striaslo ma a v žalúdku som pocítil nevoľnosť.

Okrem toho, že všetci za stolom boli v čiernom, nič iné nenaznačovalo, že Lundinovi boli viktoriánski pietisti. Na sebe mali elegantné vypasované šaty a šik obleky z najlepších látok. Mladé dámy pri tejto príležitosti nešetrili maskarou, rúžom ani lakom na nechty, v ušiach a na zápästiach sa im blyštalo zlato a drahokamy a Ylva, pamätám si, že som si to všimol už pri tomto prvom stretnutí, mala na krku začírovaný príviesok, niečo ako tretie oko, pretože mal rovnakú farbu a takmer rovnaký tvar ako jej oči. Moje rozrušenie prehlbovalo aj množstvo vôní okolo stola, nesúrodá zmeska rôznych parfumov, kolínskych a vôd po holení. Keďže žijem sám, zrejme som na podobné zmyslové vnemy obzvlášť citlivý. V kúpeľni a v kuchyni u mňa doma v Gaupefaret cítim iba sám seba.

Pri vedľajšom stole sa usadil zvyšok najbližšej rodiny. Sigrid, Thomas a malý Morten sedeli spolu s rodičmi mladej matky, s Jonom-Petterom a Lise, a vnuk sedel dedkovi na kolenách. Za vrchom stola dominovala Ingeborg, nádherná stará dáma so striebrosivými vlasmi. Vedľa nej boli Marianne a Sverre, rodičia Ylvy, jediného jedináčika v celej širokej rodine.

Keď som vtedy zbadal Marianne a Sverreho takto zblízka, náhle sa ma zmocnil pocit *déjà vu*. Videl som ich už niekde?

Muselo to byť už veľmi dávno. Sverre mal v ľavom ušnom laloku malý červený kamienok, čo by ma mohlo priviesť na stopu, pretože mi bol povedomý, určite som ho už niekedy videl, a keď som sa pozrel ponad stôl na Ylvu, akoby sa mi v spomienkach začal vynárať obraz jej matky za mladých čias. Okrem toho som zachytil, že Sverre hovorí výrazným juhonórskym dialektom a nijako zvlášť ma to neprekvapilo. Ale možno som si to všetko iba nahováral. Vo svojom zrelom veku som už stihol stretnúť množstvo ľudí.

Pri stole sedel ešte ďalší pár, žena a muž medzi štyridsiatkou a päťdesiatkou, podobne ako profesorove deti. Rozprávali po švédsky, presnejšie gotlandským nárečím alebo gutnicky, ako sa tiež hovorí, čo bolo zjavné podľa typických dvojhlások.

*

Sigrid na konci veľkého rodinného stola vstala a zacinkala lyžičkou o šálku od kávy. Zásadnejší ohlas to však nenašlo, pretože v sále bol značný šum a hukot. Sigrid si odkašľala a zazvonila o pohár na stopke, tentoraz oveľa rozhodnejšie, a hlasno a zreteľne sa prihovorila zhromaždeným.

Drahá rodina! Drahí priatelia a kolegovia Erika Lundina, drahí bývalí študenti...

Opäť mi prebehol po chrbte mráz, pocítil som nevoľnosť a napadlo mi, že sa to vôbec nemusí skončiť dobre, no Sigrid pokračovala:

Volám sa Sigrid a som Erikova najstaršia vnučka, dcéra Jona-Pettera, ktorý sedí napravo odo mňa a je najstarším Erikovým potomkom. Momentálne drží na kolenách zástupcu najmladšej generácie, ktorý sa volá Morten... *Nie, Morten, teraz nie! Zostaň pekne sedieť u dedka...* Chceli by